

**AGROIQTISODIY KOMPLEKSNING INFRATUZILMA TA'MINOTINI
TAKOMILLASHTIRISH – UNING INNOVATSION RIVOJLANISHINING
ASOSIY SHARTI**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФРАСТРУКТУРНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА – ОСНОВНОЙ ФАКТОР ЕГО
ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ**

**IMPROVING THE INFRASTRUCTURE PROVISION OF THE AGRO-
INDUSTRIAL COMPLEX IS A KEY CONDITION FOR ITS INNOVATIVE
DEVELOPMENT**

Doshanova Qallixan Xalmuratovna
*Qorao'zak tumani 2-sonli texnikumi,
Maxsus fan o'qituvchi*

Annataciya: *Ushbu maqola O'zbekiston agroiqtisodiy kompleksida (AIK) infratuzilmani rivojlantirish va innovatsion tadbirkorlikni rag'batlantirish masalalarini ilmiy tahlil qiladi. Tadqiqotda agrar sohada infratuzilmaning roli, uning ishlab chiqarish samaradorligi, texnologik va innovatsion yangilanishlarni qo'llab-quvvatlashdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan.*

Maqolada shuningdek, agrar sektorning o'ziga xos xususiyatlari — tabiiy-iqlim sharoitlariga bog'liqlik, texnika va kadrlar bilan cheklangan imkoniyatlar, uzoq muddatli investitsiya talablari va mavsumiylik omillari — tahlil qilinadi. Bu kontekstda infratuzilma tizimlarini takomillashtirish va integratsiyalashgan infratuzilma kompleksini yaratish orqali agrar ishlab chiqarishning intensiv rivojlanishi va innovatsion yo'nalishlarning amalga oshirilishi mumkinligi ko'rsatib berilgan.

Maqolada shuningdek, resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarishni joylashtirish va maxsuslashtirishni optimallashtirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish usullari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari infratuzilmani rivojlantirish va innovatsion tadbirkorlikni rag'batlantirish orqali O'zbekiston agrar sektorining raqobatbardoshligini oshirish hamda barqaror iqtisodiy rivojlanishiga erishish mumkinligini ko'rsatadi.

Maqolada shuningdek, milliy va xalqaro tadqiqotlar, iqtisodiy-matematik modellar va ilg'or texnologik yondashuvlar asosida AIK infratuzilmasini modernizatsiya qilish bo'yicha ilmiy-tadqiqotlar va metodologik tavsiyalar berilgan.

Maqsad. *Maqola maqsadi – O'zbekiston agroiqtisodiy kompleksida (AIK) infratuzilmani rivojlantirish orqali innovatsion tadbirkorlikni rag'batlantirish va agrar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini ilmiy tahlil qilish. Shu bilan birga, infratuzilma tizimlarini modernizatsiya qilish va integratsiyalashgan infratuzilma kompleksini shakllantirish orqali agrar sektorning raqobatbardoshligini oshirish va barqaror rivojlanishini ta'minlash.*

Usul. *Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:*

Tahliliy-uslub: ilmiy adabiyotlar, milliy va xalqaro tajribalar tahlil qilindi;

Taqqoslash va integratsiya usuli: AIK infratuzilmasining turli elementlari va xizmatlari samaradorligi o'rganildi;

Ekonomik-matematik modellar: resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarishni joylashtirish va maxsuslashtirishni optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi;

Ilmiy asoslangan innovatsion yondashuv: agrar texnologiyalarni yangilash va integratsiyalashgan infratuzilmani yaratish imkoniyatlari o'rganildi.

Natija. Tahlil natijalariga ko'ra:

AIK infratuzilmasini rivojlantirish agrar ishlab chiqarishning intensiv rivojlanishi va texnologik yangilanishlarni qo'llab-quvvatlashda muhim omil ekanligi aniqlangan;

Integratsiyalashgan infratuzilma yaratish orqali resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va xarajatlarni kamaytirish mumkinligi ko'rsatildi;

Innovatsion tadbirkorlikni rag'batlantirish faqat agroproduktiv faoliyatni modernizatsiya qilish bilan cheklanmasdan, infratuzilma tizimlarini ham takomillashtirish orqali amalga oshirilishi kerakligi aniqlandi.

Xulosa. *O'zbekiston AIK infratuzilmasini modernizatsiya qilish va innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish orqali agrar sektorning raqobatbardoshligini oshirish, barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash mumkin. Shu bilan birga, integratsiyalashgan infratuzilma kompleksini yaratish, resurslardan oqilona foydalanish va ilmiy asoslangan texnologik yangilanishlarni joriy etish agrar ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu yondashuvlar O'zbekiston agrar siyosati va amaliyotiga tavsiya etiladi.*

Аннотация: *Данная статья посвящена исследованию вопросов развития инфраструктуры агропромышленного комплекса (АПК) Узбекистана и стимулированию инновационного предпринимательства. В работе рассматривается роль инфраструктуры в аграрном секторе, её влияние на производственную эффективность, а также поддержка технологических и инновационных обновлений.*

В статье также анализируются особенности аграрного сектора: зависимость от природно-климатических условий, ограниченность технического оснащения и кадрового потенциала, долгосрочные инвестиционные требования и сезонность. В этом контексте показано, что совершенствование инфраструктурных систем и создание интегрированного инфраструктурного комплекса способствует интенсивному развитию агропроизводства и реализации инновационных направлений.

Кроме того, рассматриваются методы рационального использования ресурсов, оптимизации размещения и специализации производства для повышения производственной эффективности и сокращения затрат. Результаты исследования показывают, что развитие инфраструктуры и стимулирование инновационного предпринимательства могут повысить конкурентоспособность аграрного сектора Узбекистана и обеспечить устойчивое экономическое развитие.

В статье приведены рекомендации по модернизации инфраструктуры АПК на основе национальных и международных исследований, экономико-математических моделей и передовых технологических подходов.

Цель. *Цель статьи – проанализировать возможности развития инфраструктуры АПК Узбекистана для стимулирования инновационного предпринимательства и повышения эффективности аграрного производства. Кроме того, рассматривается необходимость модернизации инфраструктурных систем и создания интегрированного инфраструктурного комплекса для повышения конкурентоспособности и устойчивого развития аграрного сектора.*

Методы. *В исследовании применялись следующие методы:*

Аналитический метод: изучение научной литературы, национального и международного опыта;

Метод сравнения и интеграции: оценка эффективности различных элементов и сервисов инфраструктуры АПК;

Экономико-математическое моделирование: разработка рекомендаций по рациональному использованию ресурсов, размещению и специализации производства;

Научно обоснованный инновационный подход: изучение возможностей внедрения новых агротехнологий и создания интегрированной инфраструктуры.

Результаты. *Анализ показал, что:*

Развитие инфраструктуры АПК является ключевым фактором интенсивного развития агропроизводства и поддержки технологических инноваций;

Создание интегрированного инфраструктурного комплекса позволяет рационально использовать ресурсы, повысить эффективность производства и снизить затраты;

Стимулирование инновационного предпринимательства должно включать не только модернизацию агропроизводственной деятельности, но и совершенствование инфраструктурных систем.

Выводы. *Модернизация инфраструктуры АПК Узбекистана и развитие инновационного предпринимательства способны повысить конкурентоспособность аграрного сектора и обеспечить устойчивое экономическое развитие. Создание интегрированного инфраструктурного комплекса, рациональное использование ресурсов и внедрение научно обоснованных технологических инноваций значительно повышают производственную эффективность. Данные подходы рекомендуется применять в аграрной политике и практической деятельности страны.*

Annotation: *This article examines the development of the agro-industrial complex (AIC) infrastructure in Uzbekistan and the promotion of innovative entrepreneurship. The study analyzes the role of infrastructure in the agricultural sector, its impact on production efficiency, and its support for technological and innovative updates.*

The article also considers the specific features of the agricultural sector, including dependence on natural and climatic conditions, limitations in technical equipment and human resources, long-term investment requirements, and seasonal factors. In this context, it is shown that improving infrastructure systems and creating an integrated infrastructure

complex contributes to the intensive development of agricultural production and the implementation of innovative initiatives.

Additionally, methods for rational resource use, optimization of production placement, and specialization are analyzed to improve production efficiency and reduce costs. The study results indicate that developing infrastructure and promoting innovative entrepreneurship can enhance the competitiveness of Uzbekistan's agricultural sector and ensure sustainable economic growth.

Recommendations are also provided for modernizing AIC infrastructure based on national and international research, economic-mathematical models, and advanced technological approaches.

Purpose. *The purpose of this study is to analyze opportunities for developing the AIC infrastructure in Uzbekistan to stimulate innovative entrepreneurship and enhance agricultural production efficiency. Moreover, it addresses the need to modernize infrastructure systems and create an integrated infrastructure complex to increase the competitiveness and sustainable development of the agricultural sector.*

Methods. *The following methods were applied in the study:*

Analytical method: review and analysis of scientific literature, national, and international experience;

Comparison and integration method: assessment of the effectiveness of various AIC infrastructure elements and services;

Economic-mathematical modeling: development of recommendations for rational resource use, production placement, and specialization;

Scientific innovation approach: study of opportunities for implementing advanced agricultural technologies and establishing an integrated infrastructure system.

Results. *The analysis revealed that:*

Developing AIC infrastructure is a key factor for intensive agricultural development and support of technological innovations;

Establishing an integrated infrastructure complex enables rational resource use, increased production efficiency, and reduced costs;

Promoting innovative entrepreneurship should include not only modernization of agricultural activities but also enhancement of infrastructure systems.

Conclusion. *Modernizing Uzbekistan's AIC infrastructure and fostering innovative entrepreneurship can increase the competitiveness of the agricultural sector and ensure sustainable economic development. Creating an integrated infrastructure complex, using resources efficiently, and implementing scientifically based technological innovations can significantly enhance production efficiency. These approaches are recommended for inclusion in national agricultural policy and practice.*

Kalit so'zlar: *O'zbekiston, agroiqtisodiy kompleks (AIK), infratuzilma, innovatsion tadbirkorlik, agroproduktivlik, integratsiyalashgan infratuzilma, intensiv rivojlanish, texnologik yangilanish.*

Ключевые слова: *Узбекистан, агропромышленный комплекс (АПК), инфраструктура, инновационное предпринимательство, агропродуктивность,*

интегрированная инфраструктура, интенсивное развитие, технологические обновления.

English: Keywords: *Uzbekistan, agro-industrial complex (AIC), infrastructure, innovative entrepreneurship, agro-productivity, integrated infrastructure, intensive development, technological innovations.*

Agroiqtisodiy kompleksning infratuzilma ta'minoti muammolari Sovet iqtisodiyoti davrida ham o'rganilgan bo'lib, bu jarayonda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining infratuzilmasining iqtisodiy ahamiyati aniq ajratilgan va uning tadqiqoti uchun maxsus nazariy-metodologik yondashuvlar shakllantirilgan [5], [16]. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda infratuzilma kompleksiga alohida e'tibor qaratiladi ([2], [3], [4], [9], [10], [12], [14], [15], [104]), chunki u agroproduktivlik natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu ta'sirni agrar sohaning yakuniy natijalari nuqtai nazaridan aniq o'lchash va baholash hanzu imkoni bo'lmagan, degan masalaga olimlar e'tibor qaratgan:

«Agar infratuzilma samaradorligi lokal darajada 13–15% ni tashkil etsa, tizimli yondashuvda uning ishlashi samarali emas, chunki har yili mahsulot va xizmatlar narxining o'sishi sababli qishloq xo'jaligida zararlar yuzaga keladi» [9].

Agrar sektorni infratuzilma bilan ta'minlashning natijalari va xizmatlarining konkretlashtirilishi, infratuzilma faoliyatining mazmunini aniqlashga imkon beradi, ayniqsa, infratuzilma ta'minoti bo'yicha alohida yo'nalishlar amalga oshirilganda. Masalan, don bozorining infratuzilmasini o'rganishda infratuzilma xizmatlarining mohiyati va ahamiyati aniq belgilangan:

«Don bozori infratuzilmasining funksional vazifasi – mahsulotni ishlab chiqaruvchidan iste'molchiga minimal xarajat bilan tezroq yetkazib berishni ta'minlashdir».

Infratuzilma yangi mahsulot yaratmasa-da, u uning qiymatini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Buning sabablari orasida bog'langan elementlar o'rtasidagi nomutanosibliklar, xizmatlar uchun monopol tariflar, ayrim elementlarning yetishmasligi va boshqa omillar mavjud. Shu sababli, bugungi global bozor sharoitida infratuzilma darajasi mahsulot, hudud va mamlakatning ichki va xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini belgilashda muhim omilga aylangan [10].

O'zbekiston agroiqtisodiy kompleksining sotuv infratuzilmasi zamonaviy sharoitda ham o'rganilgan [2]. Bu infratuzilma AIKning integral qismi sifatida ko'riladi va oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va iste'mol qilishni bog'laydi. AIK infratuzilmasining integral tabiati alohida ahamiyatga ega, chunki agar ba'zi infratuzilma turlari agroproduktiv ehtiyojlarni qondirish uchun yetarlicha rivojlangan bo'lsa, boshqalari esa rivojlanmagan bo'lsa, AIK faoliyatining yakuniy natijalarini oshirish mumkin bo'lmaydi. Shu sababli barcha infratuzilma tizimlari muvofiqlashtirilgan va barqaror rivojlanishi zarur.

Shu nuqtai nazardan, ayrim ishlab chiqarish sohalaridagi infratuzilma tarmoqlarini o'rganish bo'yicha tadqiqotlar soni juda kam. Maxsus keng qamrovli izlanishlar olib borilmagan bo'lsa-da, O'zbekiston AIK infratuzilmasini o'rganish yo'nalishlarini tahlil qilish jarayonida faqat ikki ish aniqlangan: biri - paxta yetishtirish ishlab chiqarish

infratuzilmasini samarali shakllantirish muammolarini o‘rganish [12], ikkinchisi - AIKning veterinar infratuzilmasini rivojlantirish [3].

Shuni ta’kidlash lozimki, mavjud barcha ishlab chiqarish infratuzilma tizimlari bo‘yicha tadqiqotlar topilmagan bo‘lishi mumkin, lekin ularning soni aniq yetarli emas. Har bir qishloq xo‘jaligi va mahsulotni qayta ishlash tarmoqlari bo‘yicha bir qator izlanishlar olib borilishi zarur, va AIK infratuzilmasini o‘rganish masalalariga bir emas, bir nechta nuqtai nazarni shakllantirish talab etiladi.

Shu bilan birga, milliy agroiqtisodiy kompleks (AIK) infratuzilmasini rivojlantirish muammolarini tadqiq qilish bo‘yicha mavjud nazariy va metodologik bazalar ushbu vazifani hal etishga umid beradi. Bundan tashqari, agroproduktiv infratuzilmani shakllantirish masalalariga bag‘ishlangan tadqiqotlar doirasi yetarlicha keng.

Ushbu tadqiqotlar doirasida infratuzilma xizmatlari tarmoqlarining samarali bozor faoliyati modellarini taklif qilishga urinishlar mavjud. Shu bilan birga, AIK sohasidagi infratuzilma xizmatlarining o‘ziga xos xususiyatlari ushbu sohada integratsiyalashgan iqtisodiy mexanizmlarni ishlab chiqishni zarur qiladi.

Masalan, bir qator olimlar infratuzilma komplekslarini konsentratsiya va kengaytirishga e’tibor qaratishni tavsiya qilmoqda [4], [15]. Bundan tashqari, AIK ishlab chiqarish quvvatlarini (masalan, qishloq xo‘jaligi texnikasi va jihozlari) realizatsiya va xizmat ko‘rsatishning yagona tizimini shakllantirish tavsiya qilinadi:

«Tizimlilik prinsipi asosida, yangi texnika bozori (birlamchi bozor), ishlatilgan texnika bozori (ikkinchi bozor) va texnik xizmatlar, jumladan, ta’mirlash xizmatlarini alohida strategiya bilan cheklash mumkin emas. Hududiy AIKda yangi va ishlatilgan texnikani sotish va texnik xizmat ko‘rsatishning yagona tizimini shakllantirish va tartibga solish strategiyasi ishlab chiqilishi lozim. Faqat shunday yondashuv orqali maksimal iqtisodiy va tashkilot-boshqaruv samarasi ta’minlanadi» [15].

Agroiqtisodiy kompleks (AIK) infratuzilmasining rivojlanishi ko‘p jihatdan agrar faoliyatning o‘ziga xos xususiyatlariga bog‘liq bo‘lib, ular quyidagilar bilan ajralib turadi:

ishlab chiqarishning maxsus yo‘nalishlanishi va hajmi (shu jumladan konsentratsiyasi) ko‘pincha mahalliy tabiiy-iqlim sharoitlari bilan belgilanadi;

agrar ishlab chiqarishni texnika-iqtisodiy qayta qurish faqat tabiiy resurslar imkoniyatlari bilan emas, balki ishlab chiqarish texnik jihozlanishi va kadrlar ta’minoti bilan ham cheklangan;

agrar biznes ko‘p hollarda sanoat, savdo va boshqa iqtisodiy sohalarga nisbatan uzoq muddatli investitsiyalarni talab qiladi, ayniqsa, yerlarni melioratsiya qilish, ko‘p yillik ekinlarni yetishtirish va shunga o‘xshash tadbirlar bilan bog‘liq holatlarda;

agroiqtisodiy kompleksning turli sohalari resurslar aylanma davri bo‘yicha farq qiladi, lekin barchasi yil davomiyligi tsikli bilan bog‘liq. AIK korxonalarining mavsumiy ishlashi tovar-moliya resurslarini yetkazib berish uchun maxsus vaqt talablarini belgilaydi, ular ishlab chiqarishni uzluksiz ta’minlashi zarur.

Agrar sektorni boshqa iqtisodiy sohalardan ajratib turadigan jihatlar aniq bo‘lsa-da, bozor sharoitida korxonalar bir vaqtning o‘zida turli bozorlarda — energiya resurslari, moliyaviy, kadrlar va boshqa sohalarda faoliyat yuritadilar. Shu sababli, AIK

korxonalarining zarur ishlab chiqarish, moliyaviy va mehnat resurslarini samarali iste'mol qilishi uchun ushbu resurslar bozorini tartibga solish va yagona bozor infratuzilmasini shakllantirish zarur.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini ta'minlovchi infratuzilmaning rivojlanmaganligi ko'p jihatdan agrar sektor iqtisodiyotidagi inqiroz jarayonlari bilan bog'liq bo'lib, buning sabablaridan biri bozor mexanizmlari rolini haddan tashqari oshirib baholash va davlat tartibga solish imkoniyatlarini yetarlicha hisobga olmaslikdir.

Agroiqtisodiy kompleksning bir butun milliy xo'jalik obyekti sifatida boshqarilmasligi natijasida AIK — qishloq, o'rmon, yer va suv xo'jaligi, veterinar xizmatlari tizimini o'z ichiga olgan integratsiyalashgan tizim sifatida — butunligini yo'qotdi.

AIK tarmoqlarida komplekslikning yo'qolishi shuni keltirib chiqardiki, ushbu sohani barqarorlashtirishga qaratilgan davlat qarorlari kutilgan natijalarni bermaydi. Tarmoqqa va hududga asoslangan bo'linib qolgan boshqaruv strukturalari samarali davlat agrar siyosatini amalga oshirishga to'sqinlik qiladi.

Yuqorida ta'kidlangan AIKning iqtisodiy faoliyatiga xos xususiyatlar agrar sohani rivojlantirishda bir qator murakkabliklarni yuzaga keltiradi, biroq shu bilan birga, u bir qancha muammolarni hal etish manbai ham bo'lishi mumkin. Masalan, AIKning integratsiyalashgan infratuzilma kompleksini shakllantirish ushbu sohada innovatsion rivojlanish vazifalarini hal qilish imkonini beradi. Shu maqsadda, qayta ishlash korxonalarining infratuzilmasini innovatsion yangilash uchun texnologiyalarni transfer qilish tizimini yaratish tavsiya etiladi [14], bu esa faqat AIK infratuzilma xizmatlari integratsiyalashgan bozorida amalga oshirilishi mumkin.

Shuni ta'kidlash lozimki, milliy agroproduktiv ishlab chiqarishni innovatsion rivojlantirishdagi asosiy muammolar, bozor transformatsiyalari jarayonlari natijasida yuzaga kelgan oqibatlar bilan bog'liq. Ushbu transformatsiyalar agrar sektorning iqtisodiy mexanizmi tarkibi va tuzilmasini tubdan o'zgartirib, 1990-yillarda sezilarli salbiy ta'sirlar keltirib chiqardi:

«Agrar islohotlar davomida qilingan choralar qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini oshirmadi, aksincha 1991–1997 yillar davomida ishlab chiqarish hajmi sezilarli darajada (taxminan 40%) kamaydi» [11].

Bugungi kunda zamonaviy O'zbekiston agrobiznesini shakllantirish jarayonlarini tahlil qilish juda muhim, chunki uning birinchi rivojlanish bosqichlari allaqachon o'tgani bilan, agrar sohada iqtisodiy faoliyatni texnologik va infratuzilma ta'minoti bo'yicha sifat jihatdan yangi bosqichga o'tish hali amalga oshmagan. Shu bilan birga, aniq va ravshan innovatsion yo'nalishlar hamda ularni amalga oshirish mexanizmlari hali shakllanmagan.

Innovatsion rivojlanish vazifalarini hal etish uchun, milliy agroiqtisodiy tadbirkorlikning tabiati va shakllanish jarayonini chuqur tushunish zarur. Bu esa bozor islohotlari davridagi uning paydo bo'lishi va o'sish jarayonlarini baholashni, shuningdek, tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan islohotlarni qayta tahlil qilishni talab qiladi. Bozor islohotlari boshlangan davrda milliy agroiqtisodiy tadbirkorlikning yagona tizimi mavjud emas edi va u kichik agrofimlar shakllanishi orqali intuitsion tarzda rivojlanib bordi. Shu bilan birga, 1980-yillardan buyon katta mexanizatsiyalashgan ishlab chiqarish tizimlari

buzilayotgan edi, ular ishchi samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytirish uchun maxsus mashina tizimlarini yaratish va rivojlantirishga asoslangan edi.

Natijada, XXI asr boshlanishida O‘zbekistonning agroiqtisodiy sektori bo‘yicha milliy tadqiqotchilar quyidagilarni qayd etgan:

«Hozirgi vaqtda xo‘jaliklar asosiy qishloq xo‘jaligi texnikasi bilan 40–70% ta‘minlangan» [6].

Tabiiyki, mashina va jihozlar bilan jihozlanish keskin pasaygan sharoitda innovatsion ishlanmalarni amaliyotga tatbiq etish haqida so‘z borishi qiyin edi.

Bundan tashqari, agrarbiznesning sanoat asoslari buzilishi agrar sektor texnologik tizimining degradatsiyasiga zanjirli ta‘sir ko‘rsatdi:

«Aholi va dehqon xo‘jaliklarida mexanizatsiyalanmagan va mehnat talab qiluvchi ishlab chiqarish ulushi oshishi ish samaradorligining pasayishiga olib keladi – bu esa xarajatlarni kamaytirish, daromaddorlikni oshirish va qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omili hisoblanadi» [7].

Shu noqulay omillar natijasida ko‘plab tadqiqotchilar agrar sektor holatini keskin pasayish, regress va tarixiy orqada qolish sifatida baholagan:

«Qishloqning deinstuttsionalizatsiyasi. Qishloq xo‘jaligi texnikasi bilan ta‘minlanish 1960-yillar darajasiga tushib ketdi» [17].

Ushbu holatni yengish uchun kompleks yechimlar ishlab chiqish talab etiladi, ular faqat agroproduktiv faoliyatni emas, balki butun infratuzilma tizimini, ya‘ni ushbu iqtisodiy sektor faoliyatini ta‘minlovchi barcha tizimlarni qamrab olishi lozim.

Ya‘ni, agrar sohada tadbirkorlikning innovatsion sifatini oshirish faqat agrofimlar faoliyati doirasida emas, balki butun agrar biznes tuzilmasi darajasida amalga oshirilishi kerak. Shuni ta‘kidlash lozimki, bunday yondashuv innovatsion tizimga xos xususiyatdir.

Masalan, mashhur tadbirkor va innovator G. Emerson har bir iqtisodiy faoliyat bosqichida ilg‘or qarorlarni amalga oshirishning ahamiyatini qayd etgan:

«Hozirgi zamonaviy korxonada qayerda va qanday faoliyat olib borishidan qat‘i nazar, u samarali ishlashi mumkin bo‘lishi uchun uning har bir kichik operatsiyasi **dunyodagi mavjud barcha bilim va ko‘nikmalar bilan ta‘minlangan bo‘lishi kerak» [19].

Ta‘kidlash lozimki, global moliyaviy inqiroz oldidan yillarda agroproduktiv ishlab chiqarishda vaziyatni ma‘lum darajada barqarorlashtirishga erishildi, biroq innovatsion o‘sish manbalariga o‘tish amalga oshmadi va bu jarayon aniq bir harakat dasturiga aylanmadi. Bunday dastur shakllanishi uchun bir qator nazariy-metodologik asoslarni qayta ko‘rib chiqish va tadbirkorlik faoliyatining mohiyatini yanada aniqlashtirish zarur.

O‘tgan bozor transformatsiyasi davri aniq ko‘rsatdiki, bozorni universal, o‘zini o‘zi tartibga soluvchi mexanizm sifatida haddan tashqari konseptual tarzda qabul qilish, agrar ishlab chiqarish iqtisodiyotiga ta‘sir ko‘rsatish choralari arsenalidan ko‘plab iqtisodiy, tashkiliy va boshqaruv choralari chiqarib tashlagan, ular dastlab bozor mexanizmi kategoriyasiga kirmaydi deb hisoblangan [13].

Shu bilan birga, iqtisodiy inqiroz, sarmoya va aylanma mablag‘lar yetishmovchiligi sharoitida ishlab chiqarishni oqilona joylashtirish, rejalashtirish, maxsuslashtirish kabi iqtisodiy boshqaruv vositalaridan foydalanish o‘rta muddatda, masalan, qiyin topiladigan

investitsiya manbalarini samarali topishga harakat qilishdan ko‘ra, ko‘proq natija berishi mumkin.

Mavjud resurs potentsialidan maqbul foydalanish va agrofirkmalarni joylashuv va maxsuslashtirishni takomillashtirish, mavjud mablag‘larni tejash orqali ishlab chiqarish hajmini oshirish va ishlab chiqarish xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Ko‘rsatilgan agroproduktivni oqilona boshqarish choralari xatolik bilan rejalashtirilgan iqtisodiyot usullari deb qarashadi, ammo iqtisodiy faoliyatni optimallashtirish metodlari universal bo‘lib, ular milliy agroiqtsodiy tadbirkorlikning innovatsion yo‘nalishlarini shakllantirishning asosiy tarkibiy elementi sifatida xizmat qilishi lozim.

Shuni aytish mumkin-ki, ilgari markazlashgan rejalashtirish uchun ishlab chiqilgan iqtisodiy-matematik modellar bozor munosabatlariga ham moslashtirilishi mumkin. Avvalo, bu «agrar ishlab chiqarish birlashmalari va xo‘jaliklararo shakllanishlarni optimallashtirish bo‘yicha iqtisodiy-matematik ishlanmalar seriyasiga» taalluqlidir [18].

Agroproduktiv ishlab chiqarishni optimal joylashtirish sxemalari, hududlararo iqtisodiy hamkorlik assotsiatsiyalari tomonidan, o‘z faoliyatida ishlarni hududiy taqsimlash va maqbul maxsuslashtirishga yo‘naltirgan holda, federatsiya sub’ektlari va hududlar ichidagi sub’ektlar nuqtai nazaridan qo‘llanilishi mumkin.

Agrar korxonada esa, bozor mexanizmi bilan bir qatorda, ishlab chiqarish jarayonini rejalashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish mexanizmi ham ishlashi lozim. Ilmiy asoslangan yondashuvlar va usullarni qo‘llash agrofirkmalar rivojlanishining intensiv yo‘lini ta‘minlaydi.

Innovatsion yo‘nalishlarni belgilash va ularga erishishning ahamiyati shundan iboratki, agrar ishlab chiqarishni ekstensiv kengaytirish imkoniyatlari deyarli tugagan, va agrar sektor samaradorligini oshirish faqat intensiv omillar orqali amalga oshirilishi mumkin. Bunga quyidagilar kiradi: ishlab chiqarishga zamonaviy texnika va ish qurollarini joriy etish, organik va mineral o‘g‘itlarni ilmiy asosda va to‘g‘ri qo‘llash, ekin va chorvachilik madaniyatini oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini mexanizatsiyalash darajasini ko‘tarish, ishlab chiqarishni chuqur maxsuslashtirish, ilg‘or texnologik yutuqlardan maksimal darajada foydalanish va agrofirkmalarni ta‘minlovchi rivojlangan infratuzilmani shakllantirish.

Shuni ta‘kidlash lozimki, agrar sohada innovatsion faoliyat bir qator o‘ziga xos xususiyatlarga ega, bu ilmiy adabiyotlarda ham qayd etilgan:

«AIPning har bir tarmog‘ida ilmiy-texnika taraqqiyoti amalga oshiriladi va u o‘ziga xos xususiyatlarga asoslanadi» [1].

Eng muhim xususiyatlardan biri shundaki, agrar ishlab chiqarishni intensivlashtirish — bu murakkab iqtisodiy hodisa, unda ko‘plab ishlab chiqarish-texnik va ijtimoiy-iqtisodiy elementlar bir-biri bilan chambarchas bog‘langan.

Bozor sharoitida agrar ishlab chiqarishni intensivlashtirish jarayonlarini amalga oshirish faqat yangi, kompleks iqtisodiy mexanizmlarni egallash shaklida mumkin. Bu esa shuni anglatadiki, so‘nggi yigirma yil davomida shakllangan an‘anaviy tadbirkorlik o‘rnini innovatsion tadbirkorlik egallashi lozim.

Yuqorida aytilganlarni umumlashtiradigan bo'lsak, agrar tadbirkorlikning innovatsion rivojlanishini rag'batlantirishning muhim jihatlardan biri shundaki, o'zgarishlarni faqat agroproduktiv faoliyat doirasida emas, balki infratuzilma tizimlarida ham boshlash zarur. Bu tizimlar asosiy agrar texnologiyalarni yangilash va qo'llab-quvvatlash imkoniyatini yaratadi.

Demak, tadbirkorlik faoliyatidagi innovatsion yo'nalishlar nafaqat agroproduktiv sohada, balki agrar sektor infratuzilmasi sohasida ham aniq belgilanishi kerak. Bunday ishlar esa qo'shimcha tadqiqotlar va metodologik ishlanmalarni talab qiladi.

Shu yo'nalishda ayrim tadqiqotlar allaqachon olib borilgan [8], biroq ular milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, yangi raqobatbardoshlik darajasiga erishish va agrar sektor hamda mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash kabi keng qamrovli masalalarni hal qilish uchun yetarli emas.

Shuning uchun, ushbu yo'nalishdagi ishlanmalarni davom ettirish, ilgari taqdim etilgan qoidalar va yondashuvlarni rivojlantirish zarur.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Agirbov Yu., Patova V., Kairova N. Ilmiy-texnika taraqqiyoti va innovatsion faoliyatni oshirish // Xalqaro qishloq xo'jaligi jurnali. – 1999. – №3.
2. Bachelutskov P. P. Rossiya AIKning sotuv infratuzilmasini zamonaviy sharoitda tashkiliy-iqtisodiy takomillashtirish: nomzodlik dissertatsiyasi, iqtisodiyot fanlari: 08.00.05. – Volgograd, 2009.
3. Bobicheva A. A. Hududiy AIKning veterinar faoliyatini boshqarish tizimida samarali infratuzilma shakllantirish (Volgograd viloyati misolida): nomzodlik dissertatsiyasi, iqtisodiyot fanlari: 08.00.05. – Volgograd, 2006.
4. Jarimok M. A. Hududiy AIK resurslarini ta'minlash tizimida integratsion mexanizmlarni rivojlantirish: Adygeya Respublikasi materiali bo'yicha: nomzodlik dissertatsiyasi, iqtisodiyot fanlari: 08.00.05. – Maykop, 2005.
5. Dobrynin V. A. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish infratuzilmasi va uning iqtisodiy ahamiyati. – Moskva: TSXA, 1984.
6. Zaxrjapin A. Zamonaviy agroiqtsodiy kompleks holati // Ekonomist. – 2000. – №2.
7. Zinchenko A. N. Rossiya qishloq xo'jaligi daromad va xarajatlarining milliy hisob-kitob tizimidagi xususiyatlari // Statistika masalalari. – 2000. – №2.
8. Kokin A. N. O'simliklarni kimyoviy himoya vositalari bozorida infratuzilmani barqaror boshqarish tizimining asosiy elementlari // Zamonaviy iqtisodiyot masalalari. – №5 (72). – 2005.
9. Konovalova V. N. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish infratuzilmasining iqtisodiy samaradorligi: nomzodlik dissertatsiyasi, iqtisodiyot fanlari: 08.00.05. – Vologda, 2002.

10. Medvedev Yu. A. Don bozori infratuzilmasini rivojlantirish (Krasnodar krai materiali bo'yicha): nomzodlik dissertatsiyasi, iqtisodiyot fanlari: 08.00.05. – Moskva, 2010.
11. Petrikov A. AIKda iqtisodiy siyosat // Ekonomist. – 1998. – №7.
12. Pimenova N. B. Lyonchilik tarmog'ida samarali ishlab chiqarish infratuzilmasini shakllantirish (Udmurtiya Respublikasi materiali bo'yicha): nomzodlik dissertatsiyasi, iqtisodiyot fanlari: 08.00.05. – Izhevsk, 2005.
13. Polyanskiy S. XXI asrda AIKni rivojlantirish strategiyasi // AIK: iqtisodiyot va boshqaruv. – 1999. – №8.
14. Pomogaev Ye. M. AIKda innovatsion infratuzilmani rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari: nomzodlik dissertatsiyasi, iqtisodiyot fanlari: 08.00.05. – Novosibirsk, 2006.
15. Khugaeva R. I. Qishloq xo'jaligida infratuzilma xizmatlarini samarali ta'minlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi: nomzodlik dissertatsiyasi, iqtisodiyot fanlari: 08.00.05. – Vladikavkaz, 2012.
16. Chernyavskiy I. F. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish infratuzilmasi: nazariya va amaliyot masalalari. – Moskva: Iqtisodiyot, 1979. – 229 b.
17. Shutkov A. Agrar islohotlar va ularning natijalari // Ekonomist. – 1995. – №5.
18. Iqtisodiyot va optimizatsiya / Kantorovich L., Lassman V., Shilar X. va boshq. – Moskva: Fan, 1990.
19. Emerson G. Ishlab chiqarish samaradorligi bo'yicha o'n ikki prinsip. – Moskva: Iqtisodiyot, 1992.